

ЕКСПЕРИМЕНТ

(розповідь тифлосурдопедагога)

Нагору вели давні темні сходи, схожі на згорблену стару, що схилилась колись перепочити, та так і померла тут, залишившись назавжди. Розсохлі, дерев'яні, вони скрипіли під ногами, мовби стара з того світу сердилась і бурчала на тих, хто проходив ними. Раз на тиждень сходами ступали босі ноги – то спускалися оголені хлопчики, дівчатка, дорослі жінки й чоловіки. Вони були голі, тому що тут, унизу, на них чекала лазня. Вони сходили гуртом, і жоден з них не відчував того, що у подібному випадку мали б відчувати звичайні люди. Вони були незвичайними, тому що не бачили одне одного, не чули і не могли говорити. Вони жили вкупі, і їхній дім звався будинком для сліпоглухонімих. Даремна справа уявити що то. Сліпо... Глухо... Німо... Даремна справа...

Студентом я жодного разу не задумувався, якою саме діяльністю доведеться займатися після закінчення того незвичайного факультету, до якого я вступив так само не задумуючись. Однак я став фахівцем, і тепер мій обов'язок бути тут. Я вихователь будинку для сліпоглухонімих. Я давно звик і більше не аналізую. Я не переймаюсь. Я не помічаю. Я звик... Я живу у цьому будинку сім років. Ми живемо тут всі разом, однією сім'єю, далеко від міста. Мені, здається, подобається тут. Ніякої екстремальності поряд. Все, як має бути. Інший світ мені не потрібний, тому що нічим не зворушує мене. Я пам'ятаю: там їздять на авто, співають з естради, грають у футбол, купують одяг... Я пам'ятаю... Але... Наш будинок займає старовинний маєток, що стоїть на узліссі. Він дістався нашим (я буду називати їх так) з часів націоналізації приватної власності, здається, так все це звалось. Він дуже гарний, цей маєток. Я розповідаю про те, який він гарний, нашим. Я роблю це, натискаючи пальцями на їх долоні. Це єдиний спосіб контакту. Я видавлюю на їх долонях слова, яких наші ніколи не почують, я витискую наш будинок, слово «архітектура», яку наші ніколи не побачать, слово «ліс», намагаючись пояснити що це, як виглядає, я тисну категорію «гарно» і навпаки, я тисну, щоб пояснити «блакитне», «рожеве», «листя», «сонце», «сміх», «голосно», «тихо», що для наших, власне, все одно. Я намагаюсь вмістити в їх долоні – найкомпактніші біокомп'ютери – все, на що відважилась для них матінка-природа, яку наші так прагнуть уявити

кожної миті.

Я злукавив би, якби сказав, що моє життя достатньо влаштувало мене, чи я знайшов те, що шукав. Природно, що я чогось чекав, можливо, не підозрюючи, у всякому разі, тепер я не мав упевненості ні в чому.

Якось навесні, коли земля вже майже висохла під сонцем і в повітрі носилось розмаїття нових знайомих та незнайомих приємних запахів, у будинку з'явилася молода жінка. Вона з'явилась, і не було впевненості, чи то весна принесла її з собою, чи то вона принесла з собою весну. Їх важко було розмежувати. І я подумав: можливо, сталося те, чого я сподівався. Самотність, що так вміло і старанно опікувала мене всі ці роки, чомусь несподівано відступила.

- Це неймовірно! Сім років самоти в цьому будинку! - вигукнула вона. - Вам негайно слід закохатися!

Наступного дня вона взяла мою руку. Вона здійснила це так просто, ніби робила це щоранку.

- До занять дві години, ми встигнемо скупатися і зібрати грибів. Чому ви не сказали, що тут озеро і гриби? Ви що, не збираєте гриби? Як можна? Сьогодні на нас чекає вишукана вечеря. Збираємось у вас. І зніміть цей піджак!

Я не встигав за її вчинками, думками й намірами, здається, я втратив волю і йшов слідом, перебуваючи у звабливому дурмані. Але я відчував величезну приємність, мені стало легко й щасливо на цьому світі.

- Жити! - подумав я. - Адже померати не завтра.

Я помітив, що навколо чудова природа, що є жінка, яка так гармонує з нею.

Коли вона вперше роздяглася, я подумав, що таким красивим буває лише дитинство. Вона зробила це так само, як би зітхнула чи посміхнулася, не сталося нічого особливого чи надзвичайного. Ми були на просторій лісовій галявині, залитій сонцем. Вона лягла у квіти і заплющила очі.

- Я мрію засмагнути скрізь, розумієш? Це гарно. Ти тепер оглядаєш мене? - усміхнулася вона. - В цьому році я не була під сонцем. Тебе дратують незасмаглі частини, де була білизна? В них менше естетики, але більше плоті. Погоджуйся негайно. Все ж я хочу, щоб скрізь. Це природніше. Ти будеш? Не використовувати тутешніх умов – гріх. Якщо ти хочеш, я не дивитимусь.

Ми лежали поряд на спинах, і над нами була блакить.

- Що б сказала директриса, побачивши нас тепер? - розсміялась вона.

- Ми морально розкладаємося? - запитав я.

- Чесно кажучи, я проти всього штучного. В тому числі й моралі. У всякому разі, розпад тіла мене б стурбував істотніше. Невже, щоб вести себе природно, треба бути сліпоглухонімим?

Я посміхнувся. Вона повернулася на бік, і її обличчя опинилося поряд з моїм.

- Однак мені сьогодні стало так сумно. Я бачила наших, коли їх купали.

- Ти? - зворушився я.

- Я домовилась з нянечкою. Баба Катя, вона мовчатиме, мені було цікаво, потім стало сумно, я хотіла побачити це, розумієш? Я хотіла, щоб вони це відчули. Я вибрала Олю і Сашка. Знаєш? Їм обом по вісімнадцять. Вони були голі. Я підвела їх один до одного, я тремтіла, мені було байдуже, якби навіть зайшла директриса, я хотіла це бачити, я взяла їх руки і зробила все, щоб вони відчули, вони обмацали одне одного, торкалися руками скрізь. Розумієш? А потім розійшлися, просто розійшлися, руки повисли і все. Розумієш? Абсолютно нічого. Це так сумно. Що це? Адже основний інстинкт. Він має бути.

- Основний інстинкт інший, ти це знаєш, і його їм достатньо, - байдуже розсудив я.

- Це помилка! - вигукнула вона. - Ти помиляєшся. Або тебе це не турбує. Ти черствий, або... Ти...

Я посміхнувся, потім відкрив очі.

Вона віддалялась, ідучи босоніж у високій траві, її волосся рухалось по засмаглих плечах, збуджуючи мене. Я дивився їй услід, мружачись від сонця і думаючи, що мені нічого тепер не треба, крім цієї квіткової галявини, крім літнього сонця і цієї надзвичайно милої дівчини. Мені стало так спокійно й добре на душі, так легко й вільно, як, здається, ще ніколи не було за ці сім років, проведених тут. Я відкинувся на спину, заплющив очі, мені було радісно від упевненості в тому, що ця образа ненадовго і що завтра, або ще сьогодні до заходу сонця вона розвіється, як прозорі хмарки, що пропливали тепер наді мною, мені було цілковито байдуже, що я тепер без одягу, що мене хтось може побачити, навіть коли б це була сама

директриса. Я змінився, став іншим, і причина тому – вона, мила і неповторна. Сім років самоти в цьому будинку! Це й справді неймовірно.

Ми побачилися лише вранці наступного дня.

Вона щось затівала. Очі її виблискували. Про вчорашнє забулося.

- Ніхто не знає, що головніше... - майже таємниче повідомила вона, потім стисла мою руку. - Ми можемо навчити їх зчитувати з рук, спілкуванню на долонях, а що, коли навчити їх любити? Уявляєш істотність різниці?

Я не ставив запитань, а лише чекав наступних пояснень.

- Я розумію, це відповідальність, я знаю, що це порушення і це «чепе». Але це великий дарунок і велика перемога. Вони повинні це відчувати. Адже навіщо жити?

- Вибач, я не все розумію, але що б там не було, я на твоєму боці і готовий до будь-якої авантюри, я зрозумів це ще вчора, але ти пішла...

Вона схопила в руки моє обличчя, і я відчув несподівано потужний поцілунок, це було, як струмінь джерельної води. Потім вона відірвалася від моїх губ і розсміялася так, ніби щойно стала щасливою.

- Передусім, сприймай спокійно. Ми здійснимо неможливе, щоб здобути реальне. Здається, так міркували перші хіпі. Вони відчують любов. Чому б ні? Геть обмеженість!

Згодом я дізнався про сам механізм здобуття запланованого. Він був досить несподіваним.

- Ми повернемо їх до життя, пробудимо від сну, — рішуче заявила вона.

- Яким чином? - насторожився я.

- Я досвідчена жінка. Ти досвідчений чоловік. Геть комплекси! Ми навчимо їх.

Вона розсміялася. Це був жарт. Так подумав я тоді. Навіщо їй це було потрібно? Можливо, надокучили ігри зі мною? Певно... їй хотілося чогось нового. Щодня, щохвилини нові враження захоплювали її. Її вдача, її життя – це постійна зміна, вона епатажна, та чи не постійність ознака примітивності? Мені більше був до вподоби її стрімкий нестримний характер, розгнuzдана екзальтованість і хіть, мені подобалося все це, як ніколи. Ідея теж почала імпонувати. Це означало, що я здобував найнадійнішу розумну живу істоту, з якою міг без боязні ділитися найпотаємнішим і мати виключну впевненість, що в неї не розв'яжеться язик. Я мав

підготувати Олю. Ліка брала на себе Сашка. З одного боку – це також було цікаво як експеримент, з іншого – нічого негідного людини чи небезпечного для її життя ми не несли. Навпаки. Та навіть з точки зору моралі, в її справжній сутності ми сприяли доброму, прекрасному. У всякому разі, я знайшов усі потрібні аргументи для самозаспокоєння. Словом, я погодився і наступного дня підійшов до Олі – вісімнадцятирічної сліпоглухонімої дівчини, з якою я проводив заняття. Вона сиділа у своїй кімнаті на ліжку, одягнена у світле плаття з мереживом. Сонячні плями рухались по ньому. Кошеня, що грілося на підвіконні, раптом зіскочило їй на коліна. Вона здригнулася, але потім, відчувши рукою пухнасту шубку, посміхнулася. Я сів проти неї, як завжди, взявши її руки в свої, і чомусь вперше відчув хвилювання. Її обличчя знову посміхнулося. Вона чекала моїх слів, а я не знав з чого почати, сьогодні вперше за сім років. Здається, вона подорослішала. Я не помітив. Торкнувшись пальцями її рук, я побажав їй доброго ранку. Вона відповіла і ще раз посміхнулася. Я розглядав її обличчя. Сірі очі, великі, ледь підпухлі, вії завжди зволожені, ніби щойно стримувала сльози, губи з постійною тріщинкою. Я раптом подумав, що вони жодного разу не спробували губної помади. Підборіддя невеличке, овальне, дитяче, взагалі миле, шия тоненька, квола. Груді... на них якесь бліде мереживо, щось хворобливе й убоге у всьому. Як, цікаво, вона відчуває себе, уявляє? Як це все ж неймовірно: сліпо, глухо, німо...

Я раптом здригнувся. Вона досить відчутно тиснула на мої долоні.

«Спілкування» - відчув я. - «Спілкування» - наполягала вона.

- Бідне дитя, - подумалось мені, - все, що вона має.

Я знову привітався, побажавши їй доброго ранку.

Вона розсміялася.

Я зрозумів, що роблю це вдруте, і теж посміхнувся.

- Любов, кохання... - легко натиснув я на її долоню.

- Мама, тато, люди, життя, сонце... - відгукнулася вона.

- Жінка... Чоловік... - знову лагідно запропонував я.

- Мама, тато, брат, сестра? - запитала вона.

- Ні. Чоловік, жінка.

- Любов?

- Любов. Чоловік, жінка.

- Добре, - погодилась вона.

Я раптом погладив її обличчя. Від скроні до шиї. Вона посміхнулась. Я зробив це ще раз. Подив і нерозуміння позначилось на лиці Олі. Проте, здається, вона чекала на те, що я зроблю це ще раз. Я погладив її волосся і відчув, як здригнулася її рука. «Те, що треба», - подумав я. Я тримав її руку і справді чув легке тремтіння, здавалось, вона потепліла.

- Чоловік. Жінка. Вони не схожі один на одного, - продовжив я. - Однак, саме це вабить їх, їй подобається те, що він не схожий на неї, йому – те, що вона не схожа на нього. Їм обом це цікаво. Розумієш?

- Розумію.

- Ти доросла і розумна, ти молодець.

Вона посміхнулась і стисла мені руку.

- Коли вони діти, вони граються разом, не помічаючи різниці. Коли вони стають дорослими, то бачать, що вони різні, але згодом вони знову хочуть бути разом. Близько.

- Розумію. Одному недобре,

- Саме так. Їм обом хочеться бути разом, близько.

- Близько. Одному недобре.

Вона знову стисла мені руку. Я збагнув, що розповідаю не про те, або ж не так як слід. Так чи інакше, вона не розуміла мене, вірніше, розуміла не до кінця, але, певно, в цьому був винен я сам. Я не знав, як пояснити все це словами, здається, в даному випадку вони були безсилі. Ясна річ, цього не поясниш, Ліка була права, тут потрібен контакт. Але як я можу це зробити? Яке моральне право? І знову я про мораль. Я чомусь вже вкотре, майже механічно, погладив її по обличчю. Вона посміхнулась.

- Спілкування, - відчув я на своїй долоні.

Я був розгублений. Мені здалась безглуздою і непотрібною вся ця затія. Мені хотілося тепер до Ліки. Хотілося сказати про те, що нічого з цього не вийде, а ще дужче хотілося того, про що я так бездарно намагався пояснити цій дівчинці.

Я раптом побачив за вікном директрису. І наш задум здався мені ще більше

недоречним, непедагогічним і шкідливим.

Я попрощався з Олею.

Увечері ми зустрілися з Лікою у моїй кімнаті.

- Гадаю, з цього нічого не вийде. Взагалі, навіщо? Я не розумію.

Ліка дивилась кудись у вікно і, схоже, не слухала мене.

- Як ти гадаєш, кава з солодким перцем – це смачно? Вершки із зернами гранату – це цікаво. Слід спробувати, еkleктичні речі мене збуджують. - Вона поглянула на годинник: - Ми запізнюємось на педраду. Ходімо!

Скочивши з місця, вона подалася до виходу. Я попрямував слідом. Вона не хотіла говорити про це. Я знову втрачав бали.

Ми зайшли до актового залу, коли вже всі зібралися, здається це вже стало традицією, я маю на увазі наші запізнення. У всякому разі, очевидно, так вважала адміністрація, що уособлювала, по суті, собою неприступна твердиня, Китайська стіна, нездоланна Горгона, ортодоксальна глиба, найконсервативніша пуританка, згусток цноти, доісторична копалина Зінаїда Самойлівна Сомова. Її велика, кругла, з високою, майже канонічною зачіскою голова виглядала з-за трибуни. Трибуна була темно-червоного кольору. Важкі оксамитові штори на вікнах теж були червоні. Темна гнітюча атмосфера із запахом цвілі та здохлого пацюка – все лишалося таким, як і сім років тому, коли я вперше приїхав до цього будинку. Ті ж педагоги – пристарілі жінки з теплими хустками на плечах, ті ж засиджені мухами дві дивні люстри, схожі на засохлих павуків, сердитий погляд директриси за трибуною, а за нею маленька сцена з важкою темною шторою. Очевидно, у цій залі колись дуже давно могли відбуватися сімейні спектаклі господарів дому, чи, можливо, там, на сцені, грав оркестр і танцювали пари, певно, все так і було. А потім скінчилося, і натомість з'явилася ця червона трибуна з графином. Сьогодні я був не самотній, зі мною була Ліка. Директриса інколи відривалась від написаного і кидала погляд в зал. Він був повний осуду, ненависті й зневаги і стосувався саме нас двох. Огрядні жінки з хустками на плечах теж хмурніли, озираючись в наш бік, і переймались обуренням. Нас це тішило, і ми, стримуючи сміх, зображували каяття.

- Цікаво, вони були колись молодими? - шепотіла до мене Ліка. - Було б добре залити їх формаліном, всю цю залу, з трибуною, директрисою, щоб потім

показувати, які дивні істоти населяли Землю.

Ми знову стримували сміх.

- Які жінки тобі подобаються? - продовжувала шепотіти Ліка. - Що ти любиш, відзначаєш в них? Хочу знати для себе.

- Що найбільш зворушує мене в жінці? Правду? Я просто млію від дивного солодкого позитиву чи то туги, чи то... не знаю. Словом, мене збуджує жінка, що плаче, жінка, що соромиться і та, що годує груддю і не соромиться, мені не дуже подобаються жінки оголені, але дуже – ті, що оголюються, краще та, що здатна оголитися, ось-ось це зробить.

- Мені важко буде сподобатись тобі, хіба що останнє.

На нас знову спрямувались засуджуючі погляди колег – жінок під теплими хустками.

- Знаєш, коди я вперше відчула оргазм? – захоплено зашепотіла Ліка. - Взагалі, як я відчувала. Це могло статися де завгодно, мені варто було схрестити ноги, просто, випадково, ненавмисне, все відбувалося некеровано, неплановано. Коли я це робила, я відчувала те, що я мала б відчувати з чоловіком, і я не відчувала цього з жодним. Можливо, це була якась дивна фригідність, однак не думаю... ні. Я ніколи не прокидалась у вологій постелі в юності, я не знаю, що таке еротичні сни, можливо, це жіноча фізіологія, адже в тебе це було. Правда? Ти змочував постіль сім'ям у свої п'ятнадцять, коли тобі снилася оголена класна керівниця, чи дівчинка з сусідньої парти, що дозріла раніше тебе? Правду і тільки правду!

Я покірливо кліпнув очима.

- Нічого подібного у мене не було, - зітхала вона, - нічого не було довго-довго. Думаю, все так і залишилося б, або ускладнилося, якби не чоловік, який показав мені все, як слід. Я відчувала це і потім, відчувала все, як має бути, - вона тихо розсміялася, - як має бути...

- Де він тепер? - прошепотів я.

- Що?

- Де він тепер, той чоловік?

- Біля сім'ї. Як і має бути.

Вона знову довго сміялася.

- Чому ти смієшся?

- Я пригадала, як мені було соромно. Але я хотіла. Він був ніжний, це важливо. Інакше – не знаю. Взагалі, я вдячна. Але як мені не сподобався запах його сім'я, Боже, як не сподобався. Потім я звикла.

- Запах – це важливо.

- Що? Запах? Голосніше.

- Запах – це подразник, який нашим доступний.

- Не знаю, не впевнена. Взагалі, я думаю, що з ним щось не так, боюсь, що він просто неспроможний, навіть тоді, якби він бачив чи чув. Я дала йому доторкнутися до грудей.

- Ти про кого?

- Про Сашка. Безрезультатно. Він нуль. Ти ні.

Я відчув, як Лікіна рука розстігнула гудзик на моїх джинсах. У цей же час я побачив, як на мене дивляться суворі очі однієї з жінок, накритих теплими хустками. Я не витримав і несподівано голосно й щиро зареготав. Директриса перервала доповідь. Всі останні повернули голови. Терпець урвався.

- Срам! - голосно вигукнула директриса. - Срам! - знову повторила вона, і голос її затремтів. - Вийдіть геть! - закричала вона, і мені стало ще кумедніше, я вже не міг стримувати сміх і реготав так, що з моїх очей потекли сльози. Ми вискочили на подвір'я і ще довго не могли впоратись із собою.

- Гадаю, все це нам так просто не минеться, - проаналізував я.

Однак тоді я помилився. Про наш вчинок ніби забули. Чому так сталося? Можливо, це була тиша перед бурею? Проте, я почну це розуміти значно пізніше...

- Ти можеш її поцілувати, врешті-решт? - сказала якось Ліка. - Чого ти можеш досягти натисканнями пальців? Не думаю, що це може бути збудливо, тим більше, коли ти звикла до подібних процедур протягом років. Скільки б тобі не розповідали, що таке сніг, сонце, чи оргазм, доки ти не спробуєш, що ти можеш про це думати, відчувати, уявляти? Не розумію. Слід діяти. Здається, ти досі не маєш переконаності в доцільності задуманого. Сумніви. Сумніви. Невже тобі не цікаво? Не виключено, що ми робимо це вперше взагалі, розумієш? Скажи, що поганого ми вдіємо, коли жива істота відчує природну насолоду? Що зміниться у світовому надбанні

християнських цінностей чи становленні арсеналу праведників? Невже це завдасть істотного збитку світовій моралі, коли маленька, ображена природою пилінка раптом відчує насолоду, хай гріховну, чи як би там її не звали? Навпаки. Своїм невтручанням ми станемо в один ряд з байдужістю Творця. Хіба ні? Скажи, ти жалкуєш, врешті, що я тут з'явилася? - рішуче й навіть сердито запитала Ліка.

Я посміхнувся.

- Інколи ти буваєш нещирою. Ти не можеш так думати, і про це з нас двох знаю не лише я. Я справді не впевнений, наскільки це потрібно, принаймні мені. Після семи років аскетизму того, що ти подарувала мені, цілком достатньо.

- Годі, - зітхнула вона. - Пішли купатись. Починаю злитися.

Озеро того дня було казковим. У його воді ти забуваєш про все. Інколи стає трохи страшно, коли запливаєш далеко від берега. Ніколи і ніде я не бачив такої темної води. Здається, там, піді мною, – безодня. Величезні старі дерева, що ростуть навколо озера, схилили свої покручені віти в темну воду. Ми пливемо на протилежний берег, і час від часу по тілу пробігає раптовий холодний струм. Я майже впевнений, що те ж саме відбувається і з Лікою. Тому що ми обоє в передчутті, ми обоє знаємо, що станеться там, на тому березі, в лісовій гушавині, де пахне корою і мохом, де густа лісова трава сховає наші оголені тіла. І будуть кусатися комарі, але ми вже не чутимемо їх, і поляже під нами висока трава, і подадуться навіть тисячі лісових комашок, і дехто з них загине під нашими спинами, і згодом ліс наповниться нашими голосними зітханнями, і настане та мить, коли нічого не потрібно, коли ти багатий і сильний, красивий і незалежний, і навіть такий, хто дізнався про справжній сенс життя.

- Нічого більше... Правда? - запитує Ліка.

І я, щасливо посміхаючись у відповідь, забуваю про будинок, роботу, забуваю, де ми й навіщо. Нас не від'єднати від природи, ми злиті з нею до самого вечора. Так минає наш вихідний. Коли вже зовсім сутеніє, ми, стомлені й зголоднілі, пливемо до берега. Дорогою додому ми мовчимо. Тоді Ліка буває розслабленою і меланхолійною, їй не хочеться експериментувати, її енергія трохи сходить, і вона думає про щось зовсім інше. Я заглядаю в її світлі очі, і мені чомусь здається, що саме тоді вона згадує маму. Не знаю, чому. Я не питаю в неї про це і не намагаюсь

перевірити себе, я знаю, що так воно і є. Я теж згадую свою домівку, батьків, і ми продовжуємо мовчати. Потім ми прощаємось, розходячись по своїх кімнатах. Відходить день. Ніч. Сон.

Наступного дня, зранку, мене розбудив стукіт у двері.

На порозі стояла Ліка.

- Ніколи не зрозумію тебе. Твоє призначення – проспати життя? Невже тобі не жаль часу, щоб витратити його на сон? Життя минає. Скажи, ти розповідав їй про нас?

- Про нас?

- Хіба ми не є достатньо переконливою ілюстрацією еротики? Знатиме про неї хтось чи ні, – вона від цього не втратить.

- Можливо. Можливо, я це зроблю. Проте, не впевнений.

- Ти впустиш мене?

- Вибач. Проходь, будь ласка.

- Я тобі цього не забуду. - Ліка зайшла до кімнати. - Постав каву. Ти помітив тенденцію до зменшення людей красивих зовні, душею? - продовжувала вона, коли ми сиділи за столом і пили каву. - Це сталося зразу ж після кризи кінематографа, саме справжнього кіно з кінотеатрів, з великих екранів, з темних залів, де відбувалася таїна захоплення кіногероями. Глядач прагнув бути схожим на них, чарівних загадкових жінок, красивих і мужніх чоловіків. Усім здавалося, що кожен з кіногероїв крізь темінь залу контактує лише з ним, виділяючи в темноті саме його. Глядач так переймався образом, намагався наслідувати і бути схожим, що, зрештою, справді ставав подібним до своїх екранних кумирів навіть зовні. І тоді вулицями зустрічались Жерари Філіпи і Алени Делони, Клаудії Кардинале чи Орнелли Мутті. Тепер все більше й більше зустрічаєш виродків. Зникла магія темного залу, чарівна ілюзія великого екрану. Коли я думала про це, я згадала про наших. Я уявляю їх сприйняття навколишнього, як щось схоже на ситуацію в темному залі кінотеатру. Такий собі німий кінематограф. Може бути, завдяки нашому спілкуванню в їхньому темному світі виникає екран, який ми ілюструємо їм. Гадаю, ти можеш цілком успішно стати режисером-постановником захоплюючого еротичного серіалу, всі права застережені. Як виконавиця головної жіночої ролі не маю жодних претензій,

всі відверті кадри демонструємо без купюр. Розповідай їй все до деталей, до дрібниць, але повинні бути почуття.

Ми ледь допили каву, як вона майже виштовхала мене за двері.

- Тобі час іти. У тебе заняття. Побачимось.

У мене знову був оптимістичний настрій. Ліці все ж вдалося розбуркати мене. Я йшов на нову зустріч з Олею, переповнений рішучості. Лікіна захопленість передавалась мені, стимулювала і спонукала до дій, нових творчих експериментів з Олею.

Перше, про що я повідомив Олю, взявши її руки, було слово «кохання».

- Кохання, - повів далі я, - це високе безмежне, велике-велике, воно виникає між чоловіком і жінкою, це змушує їх прагнути бути разом, бути близько, відчувати одне одного духовно, фізично, це зветься гармонією. Коли губи зливаються в поцілунку, коли сплітаються тіла і з'являється багато-багато тепла, спільного тепла, що виникає між ними, тоді його хочеться все більше і більше, і немає межі його зростання. Тоді відчуваєш, як заважає одяг, він стає зайвим і недоречним. Хочеться звільнитися. Величезна насолода торкатися тіла скрізь, пестити і ніжити його, торкатися всіх потаємних частин і не відчувати заборони, не знати меж в цій тілесній близькості. Адже пестити можуть не лише сонячні промені, струмені дощу, руки мами, але й руки коханого, якого ти любиш, який любить тебе.

Я ще довго й детально розповідав їй про секрети любовної гри. Розповів про нас з Лікою, про озеро – до дрібниць, продовжуючи стежити за обличчям, сподіваючись помітити зміну в міміці, чекаючи пробудження інстинкту, бодай зацікавленості, однак вона залишалась незворушною. Ще один сеанс дослідів не приніс очікуваних результатів. Я відчув, як знову наростає безсилля і роздратування. Всі мої старання не мали жодного ефекту. Очевидно, на її екрані не виникало спланованої нами мелодрами, або ж я був поганим режисером, або ж у даній ситуації потрібно було щось інше.

Увечері ми зустрілися з Лікою, щоб обговорити результати моєї спроби і накреслити нові плани.

- Я сьогодні намагалася пояснити Сашкові, що таке смерть. Але так нічого й не зуміла, навіть не спробувала. Я подумала: чи варто це робити? Як їм це поясниш?

Що є смерть? Це вічна тьма? То це в них є. Вічна тиша? І це в них є. «Це і є смерть? - скажуть вони. - Тоді вона нічим не відрізняється від життя. Що ж тут незвичайного чи страшного?» Боже, вони наполовину мертві. Живі мерці.

- Не знаю, чи слід так думати.

Ліка була налаштована філософськи, і це помітно змінювало її темперамент. Вона ставала задумливою, стриманою, навіть сумною.

- Що далі? Ти знаєш? - запитала вона. - Ми живемо в обмеженому просторі, в замкнутому оточенні обділених людей. Невже ми зістаримось тут, як ці жінки в грубих хустках. Самі себе заточили у ці стіни і займаємось самовтішанням власної неспроможності. Скажи, ми невдахи чи дурні? Наша самопожертва, наша благородна любов до скривджених природою – не що інше, як пусті розваги і звичайнісінька омана.

Я знову відчув, як дивним чином її настрої позначається на мені. Це був вплив, якому я підкорявся майже беззастережно, мій організм негайно впадав в меланхолію слідом за Лікою. І я вже вкотре починав серйозно задумуватися, щоб, врешті, змінити своє життя, залишивши цей будинок, – я розумів, що все це реально. Такі думки поступово вселяли надію та оптимістичний настрої, хотілося якнайскоріших радикальних змін, і ці зміни мали бути неодмінно на краще. Від цього несподівано ставало радісно на серці. Я пригадував, що, зрештою, я ще досить молодий, що попереду нас чекає довге й світле життя. Здається, те ж саме відбувалося з Лікою. Ми обоє ставали реформаторами своїх доль. Перспектива докорінної зміни робила нас рішучими, дієвими. Якась безпідставна несподівана радість відвідувала нас, а за нею приходила ніжність і хотілося любити, кохатися.

Ми зробили це просто посеред кімнати, на підлозі.

Зробили рішуче, нетерпляче, ніби саме це мало прискорити нашу свободу.

А коли настав ранок, я чомусь знову прокинувся стомленим, байдужим, розчарованим і навіть пригніченим.

У такому настрої я зайшов до Олі, зайшов без особливих сподівань та, власне, й без інтересу до продовження розпочатої теми. І раптом побачив її обличчя. Зразу я навіть трохи налякався. Вся справа була в її очах. Якоїсь миті здалося, що вони дивились на мене. Однак, ні, не це, інколи так бувало. Проте тепер відбувалося щось

інше, вони були не такими, як завжди, чи то колір, ні не колір, якесь інше освітлення, не зовнішнє, внутрішнє, вони були по-іншому освітлені сьогодні, саме ця освітленість і зворушила мене в ту мить. Я присів біля Олі. Вона відчула це і рішуче простягла руки. Я взяв їх. Вона усміхнулась. Я привітався і сказав їй про це. Про те, що в неї красиві очі.

- Я теж сьогодні це відчула, - відповіла вона.

Мені стало цікаво.

- Чому? - запитав я.

- Не знаю. Хочеться пити, весь день. Їсти не хочеться. У вас сьогодні вологі пальці.

Раптом відчув я і не прослідкував зв'язку. Вона хвилювалась. Але я помітив, що мої пальці справді вологі. Тоді хто з нас насправді схвильований? Мені слід буде щось відповідати.

- Сьогодні багато сонця... - сказав я.

- Я знаю. Це не важко знати, - відповіла вона.

І ми знову мовчали, тримаючи руки одне одного. «А що, коли її справді поцілувати», - подумав я.

- Я хочу слухати про них, - відчув я її легкий дотик.

Я розглядав її обличчя. З ним справді щось відбувалося, воно переінакшувалось, здається, воно розправилось, як розпускає пелюстки квітка чи розправляє крила метелик, саме це відбувалося з ним тепер. Вона чекала моєї розповіді як ніколи, не знаю, чому саме тоді я пригадав цю історію. Чому я її згадав? Але сталося те, що сталося. Я почав розповідати.

- Коли я був ще зовсім хлопчиком, я жив з батьками на березі річки з плавнями і багатьма острівцями. По сусідству приїздили дві молоді жінки з міста. Вони відпочивали. Вони плавали в річці на човні, купалися, а ще перепливали на острів і там загорали зовсім голими. Ми з моїм приятелем знали про це і теж перепливали річку, ховалися в кущах і звідти спостерігали за ними. Одного разу, щоб краще було видно, я заліз на дерево. Це був великий старезний осокір. Славко залишився внизу. З осокора все було видно, як на долоні. Вони лежали в траві на одному покривалі на спинах, підставивши під сонце оголені тіла. Я чув, як вони

перемовлялись і голосно сміялися, тоді їхні соски на грудях тремтіли. Потім одна з них піднялася і пішла просто до нас. Славко шубовснув у воду і поплив до берега, але я залишився. Вона стояла біля дерева, не криючись, і дивилася на мене, весело сміючись. Потім вона сказала, щоб я злавив і йшов до них. Вона не гнівалася. Голос її був ніжним. Моє тіло наповнилось дивним тремтінням, я весь змокрів, а потім спустився вниз. Вона взяла мене за руку і повела туди, де лежала її подруга. Вона запитала скільки мені років. Я відповів, що в цьому році буде шістнадцять. Вона погладила мене по щоці. Потім допомогла роздягнутися. Вона щоразу посміхалася. Її подруга, що лежала на покривалі, теж посміхалась і дивилася, як вона це робить. Скоро я теж був без одягу, як і вони. Вони обоє розглядали мене. Потім жінка, яка роздягла мене, лягла на спину, потягнувши мене за собою. Я опинився зверху на ній. Вона зробила все сама, не перестаючи усміхатися. Мені було дуже гарно. Я побачив, що вона красива. Вона була дуже ніжна зі мною і відверта. Я чув, як вона тихо стогнала, і розумів, що їй теж дуже приємно. Потім та, друга, що лежала поруч, сказала, щоб я йшов до неї і зробив це так само з нею. Перша відпустила мене, і я пішов. І знову мені було так приємно, як і з першою, здається, ще приємніше. Я відчував, як вони обидві пестили мене, потім друга жінка, на якій я був, скрикнула, а потім я відчув щось незнайоме, приємне, я відчув, що не можу більше стримуватись. Пам'ятаю, мені чомусь стало соромно. До цього мені не було соромно, хоча я був голим. Я не знав, що зі мною коїться. Вже потім я зрозумів, що я став чоловіком. З мене вийшло сім'я. Я змочив ним все її тіло. Я скочив на ноги. Мені було соромно й незручно, але та, інша, стала біля мене на коліна, і я чув, як її губи торкаються мене, мені знову було приємно, я більше не соромився їх...

Я скінчив розповідь. Точніше це зробив не я, а відчув, як Оля стисла мої пальці. Очі її знову були осяяні внутрішнім потужним світлом. Я відчув, що ми на порозі задуманого, і вирішив, що настав час спробувати говорити конкретні речі.

- Отож, пестити можуть не лише сонячні промені, струмені дощу, чи руки мами... - нагадав я.

- Так, - відчув я ствердний рішучий дотик пальців. Я ще більше упевнився в її готовності і відчував наростаючий азарт розпочатої гри. Мене все дужче прибирала до рук інтрига.

- Чи хотіла б ти мати такого друга? Друга чоловіка.

Її пальці залишались нерухомими. Я підняв очі. Бачив би хто коли ще таке обличчя жінки. Що відбувалось тепер з цією дівчиною? На що йшла вона, стоячи на порозі незвіданої, звабливої таємниці, що все більше й більше огортала і зманювала її.

Вона погладила і стисла мою руку. Її очі звожились. Я не зовсім зрозумів її руху, однак продовжив.

- Таким твоїм другом міг би стати Сашко, - натиснув я.

Її напружені тремтячі руки ледь послабли, потім вона вивільнила їх і поклала собі на коліна. Цей жест означав повну і безперечну відмову спілкуватися. Я був спантеличений. Все йшло якнайкраще і раптом така незрозуміла реакція. В чому був прорахунок? Що я зробив не так? Однак на сьогодні наше спілкування скінчилося.

Увечері ми, як завжди, пили каву і курили в моїй кімнаті. Ліка продовжувала бути меланхолійною. Я розповів їй про розмову з Олею, і вона знову закурила й мовчала, доки не скурила сигарету.

- Сьогодні я була у директриси. Вона викликала мене... Вона все знає... Вона розповіла мені все до дрібниць.

- Тобто?

- Ні, про тебе ні слова. Вона знає лише про Сашка. Про мої розмови з ним. Слово в слово, розумієш? Ніби я сама їй все розповіла. Дурниці підозрювати будь-кого. Це зробив він. Але чому? Чому?

Я не знав, що говорити. Все це було досить дивно й несподівано.

- Невже вона має такий вплив?

- Очевидно. Гадаю, причина – їхня безпосередність. Вона просто запитала. Він просто розповів.

- Що будемо робити?

- Певно, це кінець. Продовжувати далі мені немає можливості, тобі нема сенсу. Можливо, цього не варто було розпочинати взагалі. Вона сказала, що це глюmlinня, гріх і тому подібне. А раптом вона має рацію? Жінка з досвідом.

- Але ж ти знаєш, що це не так.

- Тепер ні. Можливо, це справді величезна нісенітниця, позбавлена жодного

сенсу дурниця, що виникла в цьому обмеженому замкнутому просторі з двома сумуючими людьми. Можливо, це справді помилка і все це потрібно було нам лише для розваги?

- Ти збираєшся з ним поговорити?

- Не хочеться. Нічого не хочеться.

- А як же Оля? Що робити з Олею?

- З Олею...

Я вперше бачив Ліку байдужою, навіть підкреслено байдужою. Вона більше нічого не відповіла. Просто назвала її ім'я і мовчала. Я не став продовжувати.

Минуло кілька днів. І Ліка, і я були в неприємному передчутті, а згодом воно справдилося. Ліка одержала серйозне письмове попередження із занесенням до особової справи. Конфронтація між нею і директрисою зростала. Не знаю, можливо, такий стан Ліки наклав свій відбиток і на наші з нею стосунки. Зрештою, ми вже майже тиждень не спілкувались. Інша справа відбувалася з Олею. Кожної наступної зустрічі вона ставала все збудливішою, відвертішою, нестримною і хтивою. Вона прагнула моїх розповідей і слухала їх, затамувавши подих. Інколи мені здавалося, що їх вже замало і що їй хочеться іншого – живого, безпосереднього. В свою чергу я теж уже не міг зупинитися. Я вирішив не говорити про це Ліці. Тепер це була лише моя власна таємниця. Сталася істотна зміна. Слідом за її душею тепер до рішучих змін було готове її тіло. Часом я відчував якісь незрозумілі, далеко не лексичні дотики її пальців. Це були дотики хтивої жінки, жінки з бажанням, в них з'явилась еротика, вони були лагідні й ніжні, а все тіло її переповнювалось енергією, яку вже можна було впевнено назвати жагою. Це ще більше захоплювало мене, і я сповнювався сліпого азарту, загострював досліди, переймаючись незвичайними, хвилюючими, живими стосунками. Разом з тим, я не помічав, як втягуюсь у щось зовсім інше, глибинніше й серйозніше, ніж експеримент, розпочатий мною і Лікою. Одного разу ми опинилися так близько один біля одного, що я не зогледівся, як поцілував Олю. А потім ми обоє злилися у найвідвертішому поцілунку. Я не контролював себе. Я знову забув, де я, хто я, до яких наслідків може це призвести. Але це сталося. Я закохався в цю незвичайну тендітну істоту, яка не бачила мене, не чула, а могла лише здогадуватись із дотику і вимальовувати мій образ на своєму

екрані уяви в своєму приватному темному залі із замкненими дверима. Я намагався тримати це в таємниці, але разом з тим розумів, що рано чи пізно, хтось, а особливо Ліка, дізнається про все. Ми, як і раніше, зустрічалися з нею, ходили до озера, перепливали на той берег, але кожної миті я думав про Олю і мені хотілося бути там, у кімнаті біля неї, відчувати дотики її пальців, бачити дивовижне свічення її очей, розуміти її відверте щастя, що так неочікувано звалилося на неї. Любити сліпоглухоніму. Кому ще вдавалось таке? Чим все це могло скінчитися, я не думав, нестримне бажання бути поруч і дарувати їй хвилини насолоди переповнювало мене.

Одного дня вона запитала мене, чи міг би я взяти її до озера. Я розгубився. Проте, я був би нещирим, якби сказав, що не думав про це сам. І я запропонував їй зробити це сьогодні вночі. Я навмисне залишив незачиненим вікно.

Увечері я попрощався з Лікою, поскаржившись на головний біль і, взагалі, на поганий стан. Десь біля опівночі я підійшов до відчиненого вікна Олиної кімнати. Вона сиділа на своєму ліжку, освічена місячним світлом, очі її були відкриті, сповнені очікування. Вона відчула мене вже тоді, коли я з'явився біля вікна. Коди я взяв її на руки, то відчув здивування. Я ніяк не думав, що люди бувають настільки легкими. Я ніс, не відпускаючи її, до самого берега, здається, це була лише її душа, а вся фізична оболонка не мала ваги. Ми зупинилися біля води. Повний місяць світився в озері, в його темних водах на незбагненній глибині, і навколо було так видно, наче не було ночі. Я розглядав її. Провів рукою по її обличчі до шиї, як колись вперше. Далі я провів по її плечах, грудях. Я вперше торкався їх. Вони були майже крихітними, але далеко не кволими, як завжди здавалось мені, навпаки, це були два твердих пружних горбики з такими ж пружними крихітними сосками. Я розстебнув гудзики на її платті і доторкнувся до них губами. Я бачив і добре знав, що все це відбувається з нею вперше. Сьогодні, цієї ночі, вона спробує силу незнайомих відчуттів, сподіваюсь, вони будуть приємними. Я брав губами її соски, а вона усміхалася. Потім вона взяла мою руку, і я відчув, як вона тисне слова:

- Я тримала на руках кішку. Вона хотіла тепла. Вона пролізла мені під плаття. Доторкнулася мордочкою до грудей. Я злякалася.

Я теж посміхнувся. Її тіло пахло дитинством. Я торкався його і все більше й

більше здобував владу над ним. Згодом все воно було моїм. Груді, ноги, губи. Я знімав з неї одяг, а вона продовжувала посміхатися, дивуватися. Я володів нею і відчував, як з кожним разом тіло її розслаблюється, а разом з тим здобуває впевненість, ініціативу. Тепер ми обоє були активними, її підсвідомість прокинулась, спрямовуючи її тіло у ніжну боротьбу. Настав той момент, коли вже не треба було нічого говорити, пояснювати, підводити, натякати. Настав той час, коли все це на себе взяла природа. Пробудились інстинкти, загострились емоції, помножились прагнення. Це був розквіт живого, шалене й нестримне перетворення примітивно існуючої істоти в жінку. Не знаю, чи усвідомлював я себе, чи думав про щось узагалі. Наші тіла шаленіли, межі почуттів, інстинктів, рухів розширювалися до незбагненності, ми зливалися в єдиний розжарений сплав. Я не мав орієнтації ні в просторі, ні в часі, ні в думці, була повна нірвана. Я досяг свого. Ми здійснили реальне і здобули неможливе. Ми обоє були щасливими.

Коли все скінчилося, я підняв її на руки і зайшов у темне озеро. Приємна прохолода огорнула нас. Повний місяць стежив за нами, полишивши свої небесні справи. І не дивно, адже історію, що відбувалася тепер на цьому шматочку землі, навряд чи доводилось бачити навіть йому.

Я виніс Олю на берег і раптом здригнувся. У двох кроках від нас стояла Ліка. Ми були просто один проти одного. Очі її сумно посміхалися.

- Тебе захопив експеримент? - тихо мовила вона. – Ти розширив програму, ускладнив досліді?

Я опустил Олю на землю. Потім підняв з трави рушник і став промокати ним її тіло. Вона стояла переді мною, усміхаючись, не підозрюючи, що ми були вже не удвох.

- Ти досяг навіть більшого, ніж ми сподівалися. Чи не так? - продовжувала Ліка.

- Не думаю, що саме тепер слід говорити про це.

- Яка різниця? Все одно нас ніхто не чує і не бачить. Ми тут лише удвох.

Я поглянув на Ліку.

- Я так не думаю.

- Це помилка. Подивись, як вона посміхається. Зараз на її екрані лише один герой. її й без того обмежений світ образів звужився до одного об'єкта. Тепер їй

більше ніхто не потрібний.

- Але ж ти сама прагнула цього. Ми прагнули. Ми здобули це.

- Однак я не сліпа і не глуха.

- Незручно. Не знаю. Ми говоримо, ніби її тут нема.

Я допоміг Олі одягти плаття. Вона раптом перестала посміхатися. Потім стисла мою руку.

- Ні, нікого немає. Ми дише удвох, - заспокоїв її я. - Тобі здалося.

- Як легко її заспокоїти, варто лише збрехати, - відвернувшись від нас, говорила Ліка. - Не треба думати про інтонацію в голосі, не потрібно ховати очей, досить лише натиснути пальцями. Це так зручно.

- Ти стала злою.

Я підняв Олю на руки. Вона притислась до моєї шиї обличчям. Для неї ми дійсно, як і раніше, були лише удвох. Ліка поглянула на нас ще раз і більше не говорила.

Ми рушили.

- Скажи, що сталося? Ти закохався? - раптом знову заговорила вона.

- Не знаю.

- Вона? Ясно, що вона. Але все має своє завершення. Про що ти думаєш?

- Я не знаю.

- Сподіваюсь, вона не завагітніє? - усміхнулась Ліка. - Ти розповідав їй, що від цього бувають діти?

- Я досвідчений чоловік, ти повинна знати.

- Я знаю.

Далі ми мовчали. Ми обоє були роздратовані. Олине тіло послабло, здається, вона заснула.

- Це навіть не дитина. Це значно складніше, - знову не витримала Ліка. - Ти не повинен був цього робити, їй буде хотітися цього знову і знову. Її психологічні особливості. Все це може бути абсолютно непередбачуваним. Зовсім скоро ти зрозумієш це. І пожалкуєш.

- Інший світ мені давно не потрібний. Ти це знаєш.

- Не думаю, що ти витримаєш. Ти не уявляєш собі взагалі, що відбувається.

- Скажи, що зараз говорить в тобі? Коли ти була щирою? Тоді, коли хотіла залити формаліном пристарілу педраду, чи тепер?

- У кожного свій світ. У нас свій, у них свій, в Олі свій, і поєднати їх неможливо. Ніхто з нас не зможе жити в чужому світі. Оля в нашому, ми – в її. Невже це не ясно?

- Про що думала ти, коли розпочала все це? Для чого ти зробила це?

- Я думала, все буде по-іншому. Я сподівалась розширити їхні почуття, збагатити їхнє життя, духовне, фізичне. Їх власне. Я помилилась. Я не продумала всього до кінця. Все це неможливо. Пробач мене. Це була помилка. Моя помилка.

- Не знаю. Тепер я не впевнений.

- Все емоції, емоції, які швидко минають. Час скористатись свідомістю, слід подумати, як вийти зі становища, не травмуючи її.

- Схоже, дороги назад вже нема.

- Ти блефуєш. Все це просто неможливо.

- Вона заснула.

- Що?

- Вона спить.

Ліка поглянула на мене, і її погляд виразив глибоке нерозуміння, подив, розчарування, майже розпач. Вона мовчки пішла вперед.

Ніч була тихою, теплою, прозорою. Незвичайна жива істота, яку звали Оля, спала на моїх руках, схиливши голову мені на плече. Можливо, сьогодні вона вперше відчула стан щастя, здійснивши неможливе, здобула реальне. Цілком ймовірно, що це реальне стало для неї головним. Чому б ні? І що тоді? Що, коли Ліка має рацію? Однак, яке прекрасне зоряне небо! Коли воно ще буде таким? І що може бути головнішим, ніж цей стан речей? Зоряне небо і жінка, що спить на моїх руках. До біса експерименти, до біса суспільна думка, до біса завтра. Сьогодні, ніч, небо, Оля і більше нічого. От це і є найголовніше. Хто зна про найголовніше? А я знаю. Я це відчув.

Вже повертаючись від Олі, біля заростей бузку, що росли вздовж будинку, де були наші квартири, я побачив чийсь силует. Наблизившись, я розпізнав Ліку. Вона стояла біля порогу і дивилася кудись у нічне небо.

- Покуримо? - запитала вона, не відриваючись від неба.

Ми сіли на порозі. Я витяг сигарети.

- Зорі миготять, ніби рухаються, - тихо мовила Ліка.

Я поглянув на небо.

- Хтось ходить ними.

- Певно.

Ми обоє дивилися в нічне небо, не наважуючись будь-що говорити.

- У мене є друг, - сказав я, - астроном і археолог. Він занурюється у вічність, дивлячись на зорі чи копаючи землю.

- Щасливий чоловік, - відповіла Ліка.

- Надзвичайно, - підтвердив я. - Кімната завалена черепками, кістками, амфори склеєні з уламків. Одержимий, фанатичний, говорить годинами про різні епохи, захоплений глиняними шматками розбитих глеків, закоханий в каміння, якому мільйони років, здається, одержує оргазм, обклавши себе черепками, очі горять вогнем печерних багать. Він закоханий у жінку, якій п'ять тисяч років. Одного разу він знайшов глиняну статуетку, точніше уламок, це була частина жіночого тіла. На полях, весною, трактори вигрібають із землі безліч різних археологічних штук. Вона була без голови, вірніше, голова була стилізована як певне продовження шиї, а не було нижньої частини. По суті, це були лише груди і живіт. Три роки він ходив полями, сповнений найвної дитячої мрії – віднайти другу частину фігурки, зрештою, розуміючи безглуздість думки про це. Однак, четвертої весни це сталося. Відбулося звичайне диво. Вона лежала за кілька кілометрів від місця, де він побачив першу частину. Вони знайшли одне одного через сотні чи тисячі років. Тепер вони знову були одним цілим. Він склеїв їх. Я бачив людину, що здобула щастя. Він мав її. Оголену жіночу фігурку, віком в п'ять тисяч років. Якимось він дав мені потримати її в руках. «П'ять тисяч», — промовив він, і очі його зволожились. Дивно, але я теж відчув незвичайний піднесений стан. Все це не вкладалося у свідомості. Жодні намагання досягнути цей термін, простір у часі були марні. Я тримав її в руках, оглядав примітивно зліплені груди, стегна, ноги і думав про того, хто виліпив її п'ять тисяч років тому, – брудний первісний дикун, що кохав. П'ять тисяч років. П'ять тисяч... Вона й справді була гарною, навіть сексуальною, ця оголена жінка, в

яку можна було закохатись, - я загасив сигарету. - Вона не з сучасності, майже нереальна, з глибини віків, здається, їй теж тисячі років. Вона така ж тендітна й слабка, як та скульптурка, що пролежала в землі тисячі років. Загроза прийшла, коли вона потрапила до людських рук, що можуть її леліяти, а можуть, повівши себе необережно, випустити з рук, і вона помре, розлетівшись на шматки, перетворившись на звичайну глину.

Ліка мовчала. Десь там, глибоко в її очах був сум і невгамовна образа. На мене, на себе, на гру, що вона сама затіяла. Вона розуміла це тоді, можливо, навіть більше за мене. В ній відбувалося велике перетворення. З вітряної та епатажної, щомиті здатної до нових ризикованих експериментів, вона раптом змінилася на стриману, зважливу й мудру. Зненацький неочікуваний сум огорнув її. Мені ж стало ніяково, я відчув, що дуже й дуже образив її, майже зрадив тепер, я пригорнув її до себе і відчув, як змокріла моя долоня. Я вперше бачив, як Ліка плаче.

- Я просто згадала, в якому стані тобі найбільше подобаються жінки. От стараюсь, - усміхнулась вона крізь сльози.

Я поцілував її очі.

- Давай вип'ємо. Хочеться, - сказала вона рішуче. - Колись настане день, і я покину цей будинок.

- Ти завершила всі свої експерименти? - запитав я.

Вона не відповіла.

- Настане день, і я покину цей будинок, - знову сказала вона, потім додала, - сама...

Сльози на її обличчі просохли. Вона знову посміхалась і, здається, була такою, як завжди.

Ранок наступного дня був похмурий, дощовий. Він нагадав про осінь, і що вона не за горами, і що так само прийде зима і знову щось повториться, щось здобудеться і щось втратиться. Саме цей похмурий дощовий ранок поклав початок подіям, на які не сподівалась сама природа. Що це було? Чому так сталося? Не знаю. Хоча дещо в цій ситуації пояснювало мені саме такий розвиток подій.

Після обіду мене викликала директриса. Вона ніколи не дивилась мені в очі, і я не знав, та й згодом вже не намагався з'ясувати, як саме розцінювати це – як

неповагу, нещирість, манеру спілкування? Чесно кажучи, мені було це глибоко байдуже.

- Ви відповідаєте за свої вчинки? - урочисто й драматично почала вона. - Ви розумієте, що це «ЧП»? Ця брудна пляма, що лягла на наш заклад – ваша заслуга. Врешті-решт, мене не здивує, що саме ви могли здійснити подібні бруральні дії. Не вважаю, що після цього ви гідні звання педагога. Я чекаю пояснень.

Вона скінчила, кинула на мене миттєвий погляд і знову відвела очі.

Вибачившись, я поцікавився, про що йдеться взагалі, разом з тим вже здогадуючись, що сталося, і лише відтягуючи час для справжніх пояснень. Це було як грім на голову.

- Ви не розумієте? Я маю на увазі ваші стосунки з підопічною. Ваш, негідний педагога і взагалі моральної людини, вчинок. Я не стану вдаватися до деталей. Мені це не цікаво!

Я помітив, як майже скрикнула директриса, наголосивши на останній фразі, мало не задихнувшись. Це був явний надрив, невже вона й справді приймає це так близько до душі, це не професійний обов'язок, а людське серце. Я навіть здивувався. Це прозвучало, якимось дисонуючи всій її владній і урочистій інтонації, її зрив на останній фразі був схожий на особисту образу і навіть відчай. Але тоді я все це пропустив мимо вух і не надав особливого значення. Вона ще продовжувала говорити, звинувачувати, викривати, засуджувати, виховувати, а я вже складав чемодани. Кінцевий результат цієї аудієнції очікувався однозначним і неминучим. Моя педагогічна діяльність дійшла свого кінця, принаймні у цьому закладі. Сумнівів не було.

І все ж, я прорахувався. Директриса повела себе напрочуд незрозуміло і зовсім непередбачливо. Крім цієї усної розмови, вона не вжила жодних адміністративних заходів. Я продовжував виконувати свої професійні обов'язки, разом з тим, не розуміючи такого несподіваного лібералізму з її боку. З іншого ж боку, мене турбувало ще одне питання. Як сталося, що для директриси це перестало бути таємницею? І хто міг видати мене? Коло підозрюваних зводилось до мінімуму і, по суті, особливих сумнівів щодо мого кривдника у мене майже не залишалось. Ліка зайшла до мене сама, це сталося наступного дня, очі її блищали від сліз. На ній був

сірий плащ, погода залишалась похмурою, в руках вона тримала чемодан.

- У мене немає ні пояснень, ні виправдань, - сказала вона, - все це, врешті, не важливо. Просто, дуже жаль. Так жаль усього, що було. Жаль тому, що вороття не буде, і я, і ти це знаємо. Ми можемо не поважати одне одного. У тебе для цього більше підстав. А я... Ти пробач... Це була якась відчайдушна мить, як неконтрольований постріл. Так сталося... Певно, це щось суто жіноче, меркантильне, егоїстичне й гниле, я жалкуватиму про це. І буду довго-довго пам'ятати тебе. Я зайшла на хвилину – попроситися. Зараз під'їде таксі, у мене ще є кілька хвилин. І ще. Вчора вранці я почула цікаву історію. Я хочу, щоб ти теж про це знав. Не впевнена навіть, можливо, це якимось чином тобі згодиться, можливо ні, не знаю. Словом, тобі слід це знати. Просто це цікаво. Чому б тобі про це не знати? - Ліка хвилювалась. - Вчора директриса була відвертою зі мною, як ніколи, можливо ні з ким. Чому? Ти зрозумієш колись згодом. Я дала слово і не хотіла б, щоб ти якимось чином посіяв у неї підозру. Так от. Сашко її позашлюбний син. Вона мати сліпоглухонімого. Саме завдяки цьому вона здобула цю професію, завдяки цьому з'явилась у цьому будинку і згодом очолила його. Я вперше оцінила її вчора відповідно. Я поглянула на неї іншими очима. Вона сильна жінка, і їй можна пробачити. Разом з тим, вона дуже й дуже нещасна, врешті, як і багато інших жінок. Але я й так сказала занадто багато, - Ліка поглянула у вікно: - Таксі, - мовила вона, - треба йти, не проводжай. Вона поглянула на мене крізь сльози і пішла геть. Я стежив за нею через вікно. Вийшло сонце, і навколо заблищали калюжі. Ліка покидала мене, сірий плащ погойдувався на її стрункій фігурі. Той самий сірий плащ і той самий шкіряний чемоданчик, з яким вона вперше з'явилася тут. Зненацька, туга пройняла мене, я раптом ясно відчув, що бачу її востаннє. Все вийшло так несподівано. Вона віддала чемодан таксистові. Той вклав його до багажника. Потім відчинив дверці. Ліка сіла до таксі. Автомобіль від'їхав.

Я продовжував сидіти біля вікна, намагаючись проаналізувати, що сталося і наскільки це змінило щось у моєму житті. Я вирішив думати про Олю, намагаючись переконати себе, що саме це тепер головніше для мене, я відшукував закономірності в тому, що відбулося, і раптом відчув, що мені це не вдається, я думаю інакше, я завагався. Я дивився на відблиски сонця в серпневих калюжах і бачив наближення

осені, – осені, яка нагадує душі про головне і змушує бути мудрішим та зважливішим, ніж, скажімо, навесні чи влітку. До горла мені підкотив важкий тягар, і груди стисло гостре відчуття втрати.

Минуло кілька днів. Я продовжував зустрічатися з Олею. Її не полишав стан щастя. Тепер вона бажала нашої близькості кожної миті, і бажання її було жагучим, нестримним, незвичайність її особистості знімала всі соціальні бар'єри і заборони. Вона готова була це робити будь-де і будь-коли. По суті, для неї не існувало відомих загальнолюдських умовностей. Вона була вільна від оточення, чужої присутності, осуду. Це було справжнє, беззастережне, безмежне, ідеальне і, разом з тим, реально існуюче кохання, про яке віками мріє людство. І я його злякався. Ми – звичайні – ті, хто чує любов, хто говорить про любов, хто бачить її принади і завжди в очікуванні її, насправді просто не готові до неї. Вагання, обмеженість, неспроможність – от що дають нам наші природні переваги: говорити, бачити, чути. Можливо, це і був основний підсумок проведеного нами експерименту. Хто з нас природніший, щасливіший в коханні? Вона – неповноцінна, чи я – досконалий, що в силу своєї довершеної свідомості тепер не дозволить собі більше вольностей, а буде думати про мораль, стриманість, гуманність і суспільну етику.

Отож, мій зв'язок з Олею не має продовження, не має завершення. Все безглуздо. Ми дійсно з різних світів, і я просто не маю права травмувати її, а рано чи пізно це все одно станеться, прийде час і наше велике незвичайне кохання стане великою звичайною неправдою, у першу чергу для Олі, що, власне, створить ситуацію зовсім непередбачувану для неї. І цей гріх буде на моїй душі. Тому це необхідно припинити. Я вирішив, що повинен піти з її життя, щезнути, померти, що завгодно.

Я довго тримав її руку, не наважуючись спілкуватися, і все ж зробив це.

- Ми не зможемо більше зустрічатися.

- Чому? - усміхнулась вона.

Я не знав, що говорити. Як можна було сказати правду? Я погладив її руку і побачив, як змінилось її обличчя. Посмішка зникла, поступово заявила насторога, її дитячі губи ледь скривилися.

- Чому? - рішуче натиснула вона.

Було враження, ніби вона відчувала все наперед.

- Я мушу їхати. Я від'їжджаю.

- Чому? - вперто тисли її кволі пальці. - А я? - запитала вона раптом.

Я знову не знав, що говорити. Я хотів сказати, що їду і більше не повернуся. Але тим самим я лишав її останньої надії. Я не міг цього зробити. Її дитячі губи ще більш скривилися, а очі зволожились.

- А я? - знову натисла вона, і її пальці затремтіли.

- Я їду. Але я повернуся. Повернуся до тебе, - сказав я.

- Повернешся? - відчайдушно натисла вона.

- Повернуся неодмінно.

- Повернешся? - знову натисла вона.

По її щоці скотилася сльоза.

«Певно, непросто натиснути пальцями, щоб збрехати», - подумав я.

- Повернешся? - продовжувала тиснути вона.

- Дуже скоро, - говорив я, відчуваючи, як тремтять мої пальці.

Я розумів, що треба якнайшвидше закінчувати цю розмову, інакше я остаточно розкрию себе. І раптом знову відчув, як вона тисне мою руку.

- Ми не люди... Ми, сліпі, глухі, німі...

- Чому? - розгубився я. - Хто ж ви тоді?

- Не знаю. Людина повинна бачити, чути, говорити, любити... Ми не люди...

Пальці її тремтіли. Вона погладила мою руку. Потім прихилилась обличчям до мого. Ми не цілували одне одного. Вона просто лагідно і якимось дуже боязко притулилася своєю мокрою щокою до моєї. Потім знову взяла мою руку.

- Ти не повернешся, - почув я, - але я чекатиму.

Далі вона випросталась на стільці й поклала руки собі на коліна.

Я піднявся і пішов до дверей.

Вже на порозі я почув тихий схлип. Сльози рясно текли її дитячим обличчям. Вона сиділа непорушно, склавши на коліна руки. Я вийшов з кімнати, зачинивши за собою двері.

Згодом я брів теплими калюжами, набираючи в черевики води і не звертаючи

на це уваги. Я йшов до директриси.

Я повідомив Зінаїді про свій намір і заявив про те, що коли вона вважатиме за можливе моє подальше перебування на посаді, я готовий сумлінно працювати, проте більше ніколи не зустрічатимуся з Олею. Директриса була задоволена і погодилась з усім, про що я їй повідомив.

- Я вирішила, що ви займатиметесь із Сашком. Гадаю, це піде на користь і вам, і йому принесе добрий результат. Тепер вам ніхто не заважатиме присвятити себе справі, яку ви вибрали, а творчі здобутки принесуть вам значно більшу насолоду, ніж малозмістовні розваги, до яких ви вдалися були останнім часом. У вашому віці слід бути серйознішим і задуматись про своє справжнє призначення, для чого ви прийшли в цей світ і що гідне можете залишити після себе.

Зінаїда ще довго філософствувала, величаючи мораль та чесноти, вдавалась до настанов, не приховуючи свого задоволення. Таким чином, задовольнивши директрису своїм добровільним каяттям, я залишився працювати. Мені й справді тепер ніхто не заважав. Я знову був сам, як і раніше.

Минали дні. Я працював із Сашком, кожного разу пам'ятаючи, що всі наші заняття з ним стануть надбанням директриси. Тому я не відкривався перед ним, тримаючи дистанцію. Заняття були рутинними й нецікавими. З Олею ми не зустрічалися. Вона жила в очікуванні мого скорого повернення. З директрисою ми домовились, що, доки відбудеться моє повернення, Оля звикнеться і більше не згадуватиме про мене, а поки що нею опікуватиметься сама директриса.

Здавалося, все заспокоїлось, устаткувалось, вляглися пристрасті, налагодились стосунки. Потяглися розмірені, неквапливі будні, які нічого нового і цікавого не обіцяли. І все ж це була помилка. Лише підступний оманливий флер, як завжди буває перед чимось несподіваним, зловісним. Тому подія, що сталася, потрясла весь наш заклад. Ранньої осені, останнього дня вересня, вранці, Олю знайшли в озері утопленою. Спочатку на березі хтось побачив її плаття і босоніжки. А потім з води витягли її нещасне тіло. За нею приїхала мама і забрала її з собою. Не хочу згадувати того дня. Справді, дуже важко було пережити те, що сталося. Недобрі, тяжкі думки тривожили мене, я замкнувся в собі, замкнувся від усіх і надовго.

Настала зима. Свіжими морозними ранками я спускався до озера, ходив по

його скутій прозорою кригою поверхні, крізь яку виднілися застигли зелені водорості, згадував Олю, думав про Ліку і міркував, чому так сталося, хто був винен у всій цій сумній історії, чи варто було затівати весь цей експеримент і чи справді тоді ми керувалися благими намірами, а наші прагнення були чистими й благородними, чи то була лише звичайна розвага, яка виявилася такою необачною? Намагаючись відігнати думки, що шепотіли мені імена винуватців Олиної смерті, я пояснював і переконував себе в тому, що це міг бути лише нещасний випадок і все, що ми робили, не могло передбачати чи спонукати до самогубства. Однак щось невблаганне й жорстоке невпинно твердило, що саме так воно й було, а з найвіддаленіших закутків моєї ще не до кінця зашкарублої душі, її найглибших сутінок простягались до мене зловісні персти, що вказували на мене як на саме того, що зіграв у цьому найголовнішу й найбезпосереднішу роль. Здається, ще ніколи мені не було так непривітно, так тужно й безнадійно на серці, невблаганне почуття втрати, втрати Олі, а разом з нею чогось іще, всеохоплюючого, без чого життя стає непотрібним, таким, що не має ціни. Мені справді не хотілося жити. Я не бачив у цьому ніякої потреби, ні для себе, ні для когось іще. Довгі зимові вечори тяглися безкінечно. Більшої апатії до роботи, до оточуючих, до власного існування я не знав. Не хотілося нікого бачити. Мені обридли люди, обрид я сам. Мене не зворушувала природа, не турбувало навколишнє суспільне життя, Я продовжував існувати лише примітивним фізичним існуванням і все більше й більше схилився до думки покінчити з цим.

В один з таких вечорів раптом відчинилися двері моєї кімнати. На порозі стояла директриса. Вона була одягнена досить незвично. Настільки незвично, що навіть в такому пригніченому стані я звернув на це увагу. За багато років проживання в нашому будинку, жодного разу я не бачив її в такому відвертому, навіть демократичному вбранні. Її тіло обтягувало плаття, яке б мала носити жінка значно молодшого віку і меншої повноти, тим самим створювало якийсь кумедний образ, зовсім не грізний, а скоріше безпомічний і гротесковий. Все це виглядало досить жалюгідно. Коли вона наблизилась, я раптом побачив її лице. Я навіть розгубився і не знав, чи лякатися його, чи сміятися з нього. Її цнотливе чернече обличчя, що не знало жодного доторку косметики, було розмальоване всілякими

жирними мазками, її масивні губи являли собою величезну червону квітку на напудреному білявому овалі. Намічався якийсь незбагнений трагікомічний спектакль.

- Я довго не наважувалась... Усі ці роки... – урочисто почала вона. - Я тримала це глибоко в своєму серці. Але я не хочу більше приховувати своїх почуттів. Свого найбільшого почуття... Ви і мій хлопчик – усе, що лишилося в мене на цьому світі. Ви ніколи не звертали на мене уваги, не помічали, що я жінка. Мене виснажила ваша байдужість і тупість. Ви вимучили мені душу. Я стомила приховувати і видавати себе за іншу. Я жінка. І я прийшла до вас, щоб ви це відчули.

Я дивився на її зворушене обличчя, на її нестримне рішуче тіло, як рухались її великі груди, затягнуті в тісне плаття. На обличчі її виступили крапельки поту, ними вкрилися ніс, щоки, густо напудрені блідою пудрою, і над усім цим височіла її канонічна директорська зачіска, схожа на клобук католицького священика. Я остаточно розгубився. Я не знав, як себе вести. Сміятися, стати дійовою особою розпочатої комедії, бігти за лікарями і рятувати хвору? Відбувалася вистава найвишуканішого гротеску. І раптом я відчув, що плачу. Це сталося так несподівано й дивно. Але я не міг стриматися. Сльози текли з моїх очей, і я нічого не міг вдіяти з собою. Очевидно, саме ця трагікомедія старої, по-своєму нещасної жінки остаточно доконала мене. Такого щирого жалю до самого себе я не знав ніколи. Я відчув себе найнещаснішою істотою у всьому світі. Я дивився крізь сльози на директрису, на її любовні страждання і раптом зареготав:

- Яка ж ви дурепа! - заволав я їй в обличчя. – Стара божевільна дурепа!

Я продовжував реготати, з очей моїх текли сльози, а я не міг стриматись від реготу, не перестаючи кричати їй в обличчя.

Коли згодом я трохи заспокоївся, директриса піднялась з колін. Очі її просохли, обличчя знову набуло незворушності. Вона мовчки пішла до дверей. Вже на порозі вона раптом обернулася. Очі її були байдужими, в них з'явилась якась непевна усмішка.

- Це я, - ворухнулись її губи, - я її вбила, - мовила вона. - Я... Я сказала їй, що ти загинув, розбився в аварії, розбився на смерть, от воно дурненьке і втопилася. Кожного дня про тебе допитувалася. Думай тепер – хто з нас дурень.

Вона раптом розсміялася дико, зловісно.

Ще довго до мене долинав той її відчайдушний, істеричний сміх. Останні слова директриси стали рушійними. Кілька днів я лежав у ліжку, не виходячи з кімнати, не відвідуючи занять. Мені хотілося знесилитися до останнього і більше не жити.

А через кілька тижнів я одержав листа від Ліки.

«Не ображайся на мене, - писала вона, - очевидно, я сама у всьому винна. Слід обережніше поводити себе з власними долями. Тепер я це знаю. Життя складне і не прощає помилок, тепер я теж це знаю. Коди я розповіла тобі про Сашка, я сказала не все. Я пообіцяла мовчати. Але тепер не хочу. Я хочу, щоб ти знав. Остання розмова з директрисою була не лише про її сина. Переді мною був поставлений вибір. Якщо я не поїду, вона, використавши те, як ти повів себе з неповноцінною підопічною, доведе справу до суду. І тоді ти не дістанешся ні їй, ні мені, ні Олі – нікому. Я просто злякалася. Вона б це зробила. От і все. Тепер я вільна від усіх тягарів. Намагатимусь жити, не ображатимусь, якщо ти забудеш мене».

Зворотної адреси не було. Це означало, що від мене відмовлялись. По суті, це був ще один тяжкий удар. Адже я був не байдужий до Ліки. Хай це було не кохання. Але вона теж була мені дорога, і тепер вона просила все забути.

Її лист став останньою гіркою краплею. Я вирішив залишити цей притулок, нарешті рішуче й безповоротно змінити своє життя, змінити професію, зайнятися чимось серйозним, вагомим, вартим мужчини, почати життя спочатку, змінити стиль, орієнтир й уподобання, колишні ідеали. Я захотів стати новою людиною, зажити зовсім новим життям.

Однак, минали дні, тижні. А я залишався на місці.

Минули роки.

Сьогодні я, як і раніше, живу й працюю в тому ж закладі для сліпоглухонімих. Я знову стриманий пуританин і добросовісний педагог. Я став дуже серйозним, розсудливим і неквапливим. На нарадах я уважно слухаю директрису і занотовую до записника найцінніше з її промов. Інколи сам готую доповіді про особливості

розвитку сліпоглухонімих та нові методики педагогічного підходу до них. Життя моє монотонне, розмірене, час в притулку спливає неквапливо, стримано, без особливих ексцесів. Серед підопічних ніхто по-особливому не бентежить мене. Виділити серед них нема кого, і потреби в цьому теж. У мене чомусь істотно послабився зір, і я тепер ношу окуляри.

Ліку і Олю я згадую все менше й менше. Ліка дотримала слова і ніколи після не писала мені. Де вона і як склалося її життя, мені не відомо.

Директриса більше не нагадує мені ні про що. Ми обоє знаємо те, про що будемо пам'ятати до самої смерті, і ми маємо лише професійні стосунки.